

О. Г. Чехович

АНТИЧНІ ВАГОВІ ГИРИ З МОНЕТ

Публікується невелика група вагових гир, виготовлених з бронзових монет, що зберігається у фондах Інституту археології НАН України та походять з випадкових знахідок на пам'ятках Північного Причорномор'я.

Ключові слова: Ольвія, Північне Причорномор'я, вагова гиря, вагова система, метрологія, монета, міна, драхма, обол, геміобол, тетартеморій, три-тартеморій.

ВСТУП

Вивчення вагових гир посідає центральне місце в дослідженні економічного розвитку та реконструкції грошово-вагових систем античних міст Північного Причорномор'я. Гирі, що походять із закритих комплексів, зазвичай можна доволі точно датувати, а, виходячи з їхньої ваги та нанесених символів, форми й матеріалу, з якого їх виготовлено, можна встановити, до якої метрологічної системи вони належить. Натомість встановити місце виробництва їх дуже складно. Про існування власного виробництва різновагів у містах Північного Причорномор'я свідчать поодинокі знахідки ливарних форм для виготовлення свинцевих гир. Однак є група знахідок, що досить чітко вказують на місцеве походження. Це вагові гирі, виготовлені з бронзових монет.

Дослідження місцевих північно-причорноморських вагових систем розпочав на початку ХХ ст. А. Л. Бертьє-Делагард (Бертьє-Делагард 1911, с. 6). Дослідник вперше поставив питання і про існування ольвійської метрологічної системи (Бертьє-Делагард 1913, с. 57), що надалі довели Л. І. Чуїстова (Чуїсова 1962, с. 64) та В. В. Крапівіна (Крапівіна 1980, с. 83), які

дослідили всі відомі на той час знахідки з Ольвії та її хори, а Л. І. Чуїстова виділила окремі знахідки контрольних гир Ольвії та встановила вагу ольвійської міни (Чуїсова 1962, с. 156).

ВАГОВІ ГИРИ З МОНЕТ
З КОЛЕКЦІЇ В. О. АНОХІНА

Розглянемо категорію вагових гирок, виготовлених з бронзових монет. Усі вони — випадкові знахідки на пам'ятках Північного Причорномор'я з колекції В. О. Анохіна, передані в дар Науковим фондам Інституту археології НАН України. Із семи гирок шість виконано з ольвійських бронзових монет, одна — з бронзової монети Пантикапея. Всі різноваги мають добре заглажені краї та заокруглені кути. На одній є особливі торгівельні символи, надчеканені на монеті.

Датування монет, з яких виготовлено дрібні різноваги, подаємо приблизно через неповну збереженість знахідок за В. О. Анохіним (Анохин 1986; 1989).

Нижче наведено таблицю співвідношення різних вагових нормативів в ольвійській метрологічній системі.

Гирі представлено такими зразками.

1. Гирка з бронзової монети (рисунок: 1). Виконана з ольвійського

Нормативи ольвійської грошово-вагової системи

Міна	Драхма	Обол	Тригартеморій	Геміобол	Тетартеморій
1	60	360	480	720	1440
—	1	6	8	12	24

Дрібні вагові гирки з бронзових монет: 1 — 30 ольвійських тетрартеморіїв; 2 — 14 ольвійських геміоболів; 3 — вісім ольвійських тритартеморіїв; 4 — сім ольвійських тритартеморіїв, або 10 пантикапейських тритартеморіїв; 5 — шість ольвійських тритартеморіїв; 6 — чотири ольвійських оболів, або тетробол; 7 — сім ольвійських геміоболів

тетрассарія приблизно першої половини II ст. до н. е. Надчеканено кадуцей і літеру «Н» на лицевій стороні та літеру «У» з крапкою над нею на зворотній. Внаслідок надчеканки монета збільшилася в діаметрі й тріснула з одного боку, через що частково втратила вагу. Діаметр гирі 2,7 см. Маса 7,23 г, що відповідає 30 ольвійським тетрартеморіям. Вірогідно, це контрольна вагова гиря дрібної ваги. Найчастіше саме на контрольних вагових гирях робилися відмітки у вигляді кадуцея або літери «У» (Чуистова 1962), або обох символів, як у цьому разі.

№ 106 за актом передачі на постійне зберігання до Наук. фондів ІА НАН України.

2. Гирка (рисунок: 2) з ольвійської бронзової монети «борисфен» приблизно III ст. до н. е. Збереглося зображення: голова вліво, на зворотній стороні горит і сокира. Гирю вирубано у вигляді неправильного ромба, грані добре заглажені. Розмір 2,3 × 1,5 см. Маса 6,68 г, що відповідає 14 ольвійським геміоболам.

№ 108 за актом передачі на постійне зберігання до наукових фондів ІА НАН України.

3. Гирка (рисунок: 3) з ольвійської бронзової монети приблизно III ст. до н. е. Гирку вирубано у вигляді неправильного ромба, грані якої добре заглажені. Уціліло зображення: голова Деметри вліво — орел на дельфіні. Розмір

1,8 × 1,8 см. Маса 6,22 г, що відповідає восьми ольвійським тритартеморіям.

№ 109 за актом передачі на постійне зберігання до наукових фондів ІА НАН України.

4. Гирка (рисунок: 4) з бронзової монети Пантикапея, Боспор, приблизно 330—320 рр. до н. е. Має форму неправильного прямокутника із заокругленими коротшими сторонами, грані добре заглажені. Уціліло зображення: голова вправо, на зворотній стороні — грифон. Розмір 1,9 × 1,4 см. Маса 5,12 г, що відповідає семи ольвійським тритартеморіям, або 10 пантикапейським тритартеморіям.

№ 112 за актом передачі на постійне зберігання до наукових фондів ІА НАН України.

5. Гирка (рисунок: 5) з ольвійської бронзової монети «борисфен» приблизно III ст. до н. е. Гирку вирубано у вигляді трапеції, грані добре заглажені. Від монети залишилася верхня частина зображення: голова вліво та напис «ОΛΒΙΟ» на зворотній стороні. Розмір 2,1 × 1,1 см. Маса 4,61 г, що відповідає шести ольвійським тритартеморіям.

№ 113 за актом передачі на постійне зберігання до наукових фондів ІА НАН України.

6. Гирка (рисунок: 6) з ольвійської бронзової монети приблизно 210—200 рр. до н. е. Гирку вирубано у вигляді сегмента, грані добре за-

гладжено. Збереглась частина зображення: Геліос і фрагмент сонця, на звороті — коні, показані в бігу. Розмір 1,7 × 1,5 см. Маса 4,05 г, що відповідає чотирьом ольвійським оболам, або тетроболу.

№ 114 за актом передачі на постійне зберігання до наукових фондів ІА НАН України.

7. Гирка (рисунок: 7) з ольвійської бронзової монети приблизно 240—230 рр. до н. е. Гирка становить сегмент монети, грані добре заглажено. Збереглося зображення: голова Афіни вліво і напис «ΔΙΟΣ» на зворотній стороні. Розмір 1,4 × 1,4 × 0,3 см. Маса 3,33 г, що відповідає семи ольвійським геміоболам.

№ 118 за актом передачі на постійне зберігання до наукових фондів ІА НАН України.

Опрацювання дрібних різновагів з бронзових монет дозволило встановити, що із семи досліджених гирок, шість виготовлено з ольвійських монет, з-поміж яких є й контрольна вагова гирка, згідно їх ваги всі шість знаходок є примірниками важиків ольвійської метрологічної системи. Сьома гирка виготовлена з пантикапейської монети і відноситься до грошово-вагової системи цього міста. Дослідження вагових гир, що виготовлені з бронзових монет додає нові дані до вивчення торгівельно-економічних процесів в античних містах Північного Причорномор'я.

ЛІТЕРАТУРА

Анохин, В. А. 1986. *Монетное дело Боспора*. Киев: Наукова думка.

Анохин, В. А. 1989. *Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья*. Киев: Наукова думка.

Бертге-Делагард, А. Л. 1911. Относительная стоимость монетных металлов на Боспоре и Борисфене в I половине IV в. до н. э. *Нумизматический сборник*, 1, с. 1-100.

Бертге-Делагард, А. Л. 1913. Материалы для весовых исследований монетных систем древнегреческих городов и царей Сарматии и Тавриды. *Нумизматический сборник*, 2, с. 49-134.

Крапивина, В. В. 1980. Весовые гири из Ольвии. В: Анохин, В. А. (ред.). *Исследования по античной археологии Северного Причерноморья*. Киев: Наукова думка, с. 83-98.

Чуистова, Л. И. 1962. Античные и средневековые весовые системы, имевшие хождение в Северном Причерноморье. *Археология и история Боспора*, II, с. 7-235.

REFERENCES

Anokhin, V. A. 1986. *Monetnoe delo Bospora*. Kiev: Naukova dumka.

Anokhin, V. A. 1989. *Monety antichnykh gorodov Severo-Zapadnogo Prichernomorja*. Kiev: Naukova dumka.

Berte-Delagard, A. L. 1911. Otnositelnaia stoimost monetnykh metallov na Bospore i Borisfene v I polovine IV v. do n. e. *Numizmaticheskii sbornik*, 1, s. 1-100.

Berte-Delagard, A. L. 1913. Materialy dlia vesovykh issledovaniï monetnykh sistem drevnegrecheskikh gorodov i tsarei Sarmatii i Tavriidy. *Numizmaticheskii sbornik*, 2, s. 49-134.

Krapivina, V. V. 1980. Vesovye giri iz Olvii. In: Anokhin, V. A. (ed.). *Issledovaniia po antichnoi arkheologii Severnogo Prichernomorja*. Kiev: Naukova dumka, s. 83-98.

Chuistova, L. I. 1962. Antichnye i srednevekovye vesovye sistemy, imevshe khozhdenie v Severnom Prichernomore. *Arkheologiia i istoriia Bospora*, II, s. 7-235.

O. H. Chekhovich

ANCIENT SCALE WEIGHTS MADE OF COINS

The study of scale weights of the ancient centers of the Northern Pontic region is of greater importance both for the study of metrology, monetary and weight systems of this region, and for understanding the general picture of trade and economic processes in ancient times. This paper presents small-sized weights made of bronze coins that are kept in the Scientific Repository of the Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine. All of them are the chance finds from the territory of ancient sites of the Northern Pontic region. These findings were donated by V. A. Anokhin along with other finds of lead weights and bronze ingots. The collection contains weights in the shape of sub-square and sub-rectangular tiles of lead and bronze, round lead weights, weights made of bronze coins which are the chance finds from the territory of Olbia and its settlements, and other sites. During the processing this collection a small group of weights made of coins was distinguished. Among seven published weights six ones are made of Olbia coins and one of Panticapaeum. Each scale weight was studied in detail, basing of which the weight of each item was correlated with the existing monetary systems. Thus, it was possible to determine the metrological standards to which each particular instance belongs. The study of these findings showed that weights made of Olbian bronze coins belong to the Olbian metrological system as well as, in particular, the control scale weight which corresponds to 30 Olbian tetartemories, and the item made of bronze Panticapaeum coin refers to the Panticapaeum monetary system.

Keywords: scale-weights, Olbia, Northern Pontic region, weight system, metrology, coin, mine, drachma, obol, hemiobol, tetartemory, tritartemory.

Oдержано 6.12.2019

ЧЕХОВИЧ Олександра Геннадіївна, лаборант I категорії, Інститут археології НАН України, пр-т Героїв Сталінграда, 12, Київ, 04210, Україна.

СНЕКHOVYCH Oleksandra H., laboratory assistant of the 1st category, the Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine, Geroiv Stalingrada ave., 12, Kyiv, 04210, Ukraine.

ORCID: orcid.org/0000-0002-7428-8452, e-mail: chekhovich@ukr.net.